

Kanishevska L. V. Conceptual Principles of the Problem of Boarding School Senior Pupils' Social Maturity Developing in Extracurricular Activities

The article deals with the conceptual principles of the problem of boarding school senior pupils' social maturity developing in extracurricular activities: the principles of social conformity, vital value-semantic creative self-activity, subject-subject interaction and approaches – humanistic and competence are substantiated.

Key words: conceptual principles, social maturity, senior pupils, comprehensive boarding school, extracurricular activities.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н. Кравченко Т. В.

УДК 37.013.42

Н. А. Коношенко

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА
ПРОБЛЕМА**

Процес інтеграції України в європейський та світовий інформаційний простір зумовлює динамічні соціально-політичні перетворення в багатьох галузях економіки нашої країни, особливо в освіті. Зростаючі потреби в спілкуванні між людьми з різними мовами та культурними традиціями вимагають впровадження нових підходів, навчально-виховних систем, форм і методів навчання й виховання, які б відповідали потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей, створенню у навчально-виховному процесі умов, що виховували б суб'єктність як головну рису особистості сучасної людини. Соціалізація індивіда й реалізація його якостей та результатів діяльності відбувається також через спілкування як вроджену потребу людей. Це й викликає ту увагу, яка приділяється спілкуванню науковцями з давніх часів і до наших днів.

Зокрема, вихованню колективізму в учнів у процесі навчально-виховної діяльності присвятили свої праці О. Киричук, Т. Конькова, Л. Солодкова; дослідження формування гуманних стосунків школярів розкрито в роботах Л. Зінченко, В. Киричок, В. Коротяєвої; організацію співробітництва та взаємодії в навчально-пізнавальній діяльності досліджували Н. Поліванова, Н. Репкіна; питання становлення відносин між учителем та учнем у процесі спілкування розглядали

Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, Г. Цукерман та ін. Аналіз вищевказаної літератури дає підстави для висновку, що в розробці цієї теми багато уваги приділялось формуванню моральних взаємин у процесі навчальної та виховної діяльності, вихованню колективізму тощо. Але, незважаючи на вагомість вищеназваних досліджень, вони все ж не включають багатьох аспектів спілкування, можливостей соціально-педагогічного впливу на спілкування учнів, його коригування. У педагогіці залишається недостатньо висвітленою проблема формування комунікативних здібностей молодших підлітків.

Саме тому метою цієї статті є висвітлення технології формування комунікативних здібностей молодших підлітків, що була застосована нами в експериментальній роботі.

Важливим у технології формування здібностей спілкування є змістовно-процесуальний етап. Його застосування впливає з необхідності багаторазового повторення певних дій з метою оволодіння школярами міцними вміннями спілкування. Використання етапу передбачало такі завдання: створення навчальних ситуацій, які сприяють оволодінню вміннями на оптимальному рівні; створення можливостей для оволодіння комунікативними вміннями кожною дитиною (індивідуальний підхід); корекція форм комунікативної поведінки; організація ситуацій для закріплення здібностей спілкування у реальних життєвих обставинах; залучення усіх сфер особистості дитини (інтелектуальної, мотиваційної, емоційної, поведінкової) до процесу взаємодії.

З метою реалізації цього етапу застосовувались такі форми позанавчальної діяльності, які враховували специфіку віку дітей та зумовлювали програму навчального заняття гуртка: ігри, тренінги, дискусії, колективні творчі справи.

Оволодіння школярами комунікативними здібностями можливе в межах безпосередньої організації самого спілкування, що передбачає включення їх у певні види взаємодії (колективні, групові, парні) на основі набутих знань.

Метою організації групової соціально-педагогічної роботи в нашому експерименті було:

1) формування в молодших підлітків комплексного комунікативного вміння слухати партнера, формулювати свою думку, виробляти тактику спілкування з використанням засобів мовленнєвого етикету та невербального спілкування;

2) організація емоційної змістової підтримки з метою добровільного включення дитини у спільну роботу й розвитку якостей товариськості, доброзичливості, емпатійності;

3) створення можливостей для утвердження кожною дитиною.

Усі форми роботи, апробовані в експериментальній частині дослідження, враховували технологію формування комунікативних здібностей молодших підлітків. Але в умовах застосування групової (парної) діяльності були доповнені певні етапи технології. Групова

робота перед мотивацією підлітків передбачала підбір і комплектування груп. Реалізація інформативного етапу відбувалась в умовах ігрової діяльності. Враховуючи, що ігри можуть бути предметними, рухливими, рольовими, дидактичними, психологічними, інтелектуальними [3, с. 56] та ін., в експерименті ми виділили ті, які відповідають віковим особливостям дітей і несуть потенційні можливості для формування комунікативних здібностей, а саме: дидактичні, рольові, рухливі.

Дидактична гра дозволяє розв'язувати навчальні завдання. Рольові ігри або ігри-драматизації – розвивають здатність дітей засвоювати соціально прийнятні способи поведінки завдяки тому, що діти беруть на себе роль дорослих, казкових персонажів тощо і діють в уявних ситуаціях. Розігрування ролей викликає в дітей глибокі емоційні переживання, пов'язані із змістом виконуваних ролей [1, с. 62].

Таким чином, ігрова діяльність, організована за допомогою групової та парної роботи, сприяла розвитку вміння слухати партнера, користуватися невербальними засобами спілкування, виробляти тактику поведінки, використовувати засоби мовленнєвого етикету. Однак дотримання таких умов, як обговорення спільної діяльності, попередня мотивація, опора на знання, надання дітям можливості вибору завдань сприяють підвищенню ефективності формування здібностей спілкування. Досвід показав, що зміна партнерів є однією з умов успішності організації взаємодії підлітків. Це дозволяє розширювати контакти, вчить враховувати особливості нових партнерів, розвиває товариську і, таким чином позитивно впливає на формування вміння виробляти тактику спілкування. У грі учневі неважко реалізувати свої вміння, але відбувається закріплення знань, уміння формуються.

У процесі реалізації змістовно-процесуального етапу застосовувалися тренінги, які передбачали використання таких завдань:

- усвідомлення учнем себе як суб'єкта спілкування;
- усвідомлення інших людей як суб'єктів спілкування;
- відпрацювання способів комунікативних дій та їх елементів;
- формування здібностей вибудовувати міжособистісні та рольові стосунки;
- формування способів саморегуляції;
- формування вміння протистояти негативним пропозиціям;
- корекція застиглих форм неправильної поведінки.

Тренінги реалізовувалися в процесі індивідуальної, парної та групової роботи у формі ігор та вправ, які дозволяли дітям вправлятися у виробленні правильної комунікативної поведінки. Тренінги склалися із трьох етапів:

- „відтаювання”, на якому проводилися ігри-розминки; їх завдання – сприяти емоційній розкутості підлітків, їхньому психічному розкріпаченню;
- набуття практичних навичок: формування правильних способів комунікативної діяльності, корекція неправильних норм поведінки;

- фіксація правильних форм комунікативної поведінки.

В індивідуальних тренінгах загальні завдання конкретизувались таким чином:

- з'ясування ставлення учнів до себе й інших людей;
- з'ясування спрямованості дітей на контакт із собою;
- з'ясування усвідомленості учнем свого місця серед людей.

Таким чином, спостереження показали, що тренінги є дієвою формою оволодіння учнями адекватними комунікативними діями. Вони сприяють формуванню всіх визначених нами здібностей спілкування (слухати партнера, користуватися невербальними засобами спілкування), а також використанню засобів мовленнєвого етикету, а особливо – виробленню тактики поведінки. При цьому дотримання всіх технологічних етапів та умов застосування форм позакласної діяльності сприяє підвищенню ефективності формуючої роботи. Зокрема, особливе значення має спеціальна попередня інформативна підготовка учнів, створення можливостей для обговорення взаємодії на всіх технологічних етапах технології та компетентність і тактовність учителя [2].

Однією з форм, що сприяла засвоєнню учнями способів комунікативних дій, була дискусія. Синонімами слова дискусія є диспут, полеміка, дебати, суперечка. Але вони мають різні відтінки значень. У цьому дослідженні використовувалась саме дискусія, тобто публічна суперечка, метою якої є виявлення і зіставлення різних думок, пошук і знаходження правильного розв'язання суперечливого питання. Дискусія вважається ефективним способом переконання, тому що її учасники самі приходять до того чи іншого висновку [4, с. 35].

У нашому дослідженні ця форма виступала як засіб формування здібностей спілкування: слухати, формулювати питання, виробляти тактику спілкування, користуватись мовленнєвим етикетом, підсилювати свої висловлювання жестами та мімікою.

Проведення дискусій можливе в малих і великих групах, у парній роботі.

У процесі проведення дискусій парна робота передбачала:

- підготовку учнів до реалізації комунікативних здібностей у групі;
- відпрацювання інтонаційних способів впливу на партнера;
- дослідження різних звертань і способів реакції на них;
- формування орієнтувальних комунікативних здібностей: сприймання співрозмовника, аналіз ситуації, продумування способу реагування;
- вироблення способів аргументації.

У груповій роботі передбачалось виконання таких завдань:

- формування здібностей слухати партнера, виробляти тактику поведінки, обирати мовленнєві формули у відповідній ситуації;
- аргументувати свої думки;
- створення ситуацій для контролю учнями своєї взаємодії.

Дотримання етапів технології формування комунікативних здібностей, умов організації дискусії сприяло ефективності формуючої діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок, що дискусія сприяє формуванню всіх визначених нами здібностей спілкування, а особливо – уміння слухати, виробляти тактику поведінки, вживати мовленнєві формули. Однак дотримання встановлених вимог до її проведення та визначених етапів технології, особливо попереднього інформування учнів, здійснення попередньої підготовки, впливає на підвищення її ефективності.

Колективні творчі справи – це специфічна форма позакласної навчально-виховної роботи, яка створює сприятливі можливості для формування здібностей спілкування [4, с. 57].

Завдання цієї форми роботи – сприяти згуртованості групи за рахунок формування здібностей слухати партнера, ставитися з повагою до нього, аргументувати, використовувати доцільну тактику поведінки. Вона передбачає застосування як фронтальної, так і групової та парної роботи на різних етапах.

Важливу роль для ефективності обговорення спільної справи відіграла картка здібностей та характерологічних особливостей учасника обговорення. Вона допомагала орієнтуватися у виявленні комунікативних здібностей.

Таким чином, можна зробити висновок, що реалізація змістовно-процесуального етапу через такі форми, як гра, тренінг, дискусії, колективні творчі справи, зустрічі, екскурсії, сприяє підвищенню ефективності формування комунікативних здібностей: слухати партнера, застосовувати доцільну тактику спілкування, користуватися невербальними засобами, використовувати засоби мовленнєвого етикету за умови дотримання загальних та спеціальних вимог у використанні визначених форм. Це під силу організувати лише підготовленому педагогу.

Саме тому перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в розробці науково-методичного забезпечення щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів до впровадження технології формування комунікативних здібностей молодших підлітків в умовах загальноосвітніх закладів.

Список використаної літератури

1. Газман О. С. Общение школьников и игра / О. С. Газман // Коллектив, общение, личность. – М., 1993. – С. 60 – 65. **2. Ключева Н. В., Касаткина Ю. В.** Учим детей общению. Характер, коммуникабельность: Попул. пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: Академия развития, 2007. – 240 с. **3. Культура спілкування:** Навчально-методичний посібник / Ф. С. Арват, Є. І. Коваленко, С. В. Кириченко, П. М. Щербань / за заг. ред. П. М. Щербаня. – К.: ІЗМН, 2001. – 328 с. **4. Мудрик А. В.** Общение как фактор воспитания школьников / А. В. Мудрик. – М.: Педагогика, 2004. – 112 с.

Коношенко Н. А. Формування комунікативних здібностей молодших підлітків як соціально-педагогічна проблема

Стаття присвячена висвітленню проблеми формування комунікативних здібностей молодших підлітків. Автор розкриває сутність змістовно-процесуального етапу експериментальної соціально-педагогічної роботи з формування комунікативних здібностей молодших підлітків та характеризує основні форми роботи з дітьми цього віку. В статті доводиться, що реалізація реабілітаційної роботи через такі форми, як гра, тренінг, дискусії, колективні творчі справи, зустрічі, екскурсії, сприяє підвищенню ефективності формування комунікативних здібностей підлітків.

Ключові слова: молодші підлітки, формування, комунікативні здібності, тренінг, дискусія, гра.

Коношенко Н. А. Формирование коммуникативных способностей младших подростков как социально-педагогическая проблема

Статья посвящена освещению проблемы формирования коммуникативных способностей младших подростков. Автор раскрывает сущность содержательно-процессуального этапа экспериментальной социально-педагогической работы по формированию коммуникативных способностей младших подростков и характеризует основные формы работы с детьми этого возраста. В статье доказывается, что реализация реабилитационной работы через такие формы, как игра, тренинг, дискуссии, коллективные творческие дела, встречи, экскурсии, оказывает содействие повышению эффективности формирования коммуникативных способностей подростков.

Ключевые слова: младшие подростки, формирование, коммуникативные способности, тренинг, дискуссия, игра.

Konoshenko N. A Formation of Communicative Abilities of Younger Teenagers as a Social and Educational Problem

Article is devoted to illumination of a problem of formation of communicative abilities of younger teenagers. The author opens essence of a substantial and procedural stage of experimental social and pedagogical work on formation of communicative abilities of younger teenagers and characterizes the main forms of work with children of this age. In article it is proved that realization of rehabilitation work through such forms as game, training, discussions, collective creative affairs, meetings, excursions, renders assistance to increase of efficiency of formation of communicative abilities of teenagers.

Key words: younger teenagers, formation, communicative abilities, training, discussion, game.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., доц. Коношенко С. В.